

УДК 303.64/316.014.60.504/

Є.В. СІРИЙ

СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ЗМІ У ВПРОВАДЖЕННІ АГРАРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ЗЕМЕЛЬНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

В аспекті дослідження окремих сегментів інформаційного простору України висвітлено практику застосування методу контент-аналізу пресових районних ЗМІ в предметності аграрного питання та земельної проблематики.

Ключові слова: ЗМІ, районна преса, аграрні питання, земельне питання, контент-аналіз.

Система масової комунікації є невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Масова комунікація виступає специфічним макромеханізмом у суспільному середовищі. Саме вона значною мірою забезпечує цілісність людської спільноти в аспекті підтримання всезагального й універсального зв'язку між людьми, державами й культурами. У соціології масова комунікація інтерпретується як елемент соціального спілкування, соціального обміну або соціальної взаємодії.

Засоби масової інформації і сьогодні забезпечують суб'єктам політики великі можливості для реалізації мети політики, служать відповідним соціальним силам, виступають могутнім чинником реалізації політичних і правових норм, правил, принципів тощо [1]. І недостатня розвинутість інформаційного простору того чи іншого суспільного сегменту є одним із чинників, який перешкоджає його ефективному інформуванню. У контексті наших вітчизняних реалій це відноситься, в першу чергу, до села та його проблем.

Єдиним мас-медійним каналом, який державні органи можуть достатньо ефективно використовувати для інформування сільського населення, залишаються місцеві ЗМІ, засновниками яких є органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. Районні й сільські газети становлять лівову частку цих ЗМІ та найбільш наближені до потреб сільського читача. Сільські районні газети є потенційно дуже ефективним інструментом інформування селян державними органами про аграрну й земельну реформи, про ті можливості, які вони надають пересічному селянину для покращання матеріального добробуту. Однак тема ролі ЗМІ в розвитку аграрного сектора практично залишається поза аналітичним полем.

Формування і розвиток преси аграрного спрямування, як і всіх засобів масової інформації (ЗМІ) в пострадянській Україні, носить суперечливий характер, зумовлений особливостями процесів трансформації держави, суспільства, економіки і самих ЗМІ. Тут має місце й підсилення свавілля

“адміністративного ресурсу” щодо преси, в тому числі сільської, і проблема доступу до всебічної та виваженої інформації. А деякі експерти вже десять років тому почали говорити про інформаційну ізоляцію українського села, що відображається в низькому рівні життя селян, та орієнтації практично всіх ЗМІ на платоспроможну міську глядацьку й читацьку аудиторію, украй низької частки збільшення кількості аграрних видань, переповнення так званими нейтральними виданнями, які лише пригнічують ділову активність населення, що, безумовно, є об’єктивними причинами занепаду сільського інформаційного простору [2; 3].

Ефективне впровадження аграрних перетворень потребує високої поінформованості селян щодо своїх прав як власників землі та майна, розвитку аграрного ринку та належного розуміння принципів і перспектив перетворень. А рівень її ефективності можна дослідити тільки завдяки застосуванню відповідних, у тому числі й соціологічних методик. Для вивчення специфіки й особливостей впливу ЗМІ соціологія використовує різні емпіричні методи: моніторинг, контент-аналіз, рейтингові методики, виміри ефективності інформаційної дії [4; 5]. Достатньо поширеним у практиці проведення соціологічних досліджень є аналіз документів і, зокрема, один із його різновидів – контент-аналіз.

Метою статті є опис ситуації, що склалася із висвітленням питань реформування АЛК, зокрема земельної реформи й земельних питань в українській пресі. Контент-аналіз дає змогу лише описати ситуацію з висвітлення тематики реформування АПК і земельного питання (надалі іменуватиметься як РАПКіЗП) у пресі. Однак зазначені вище недоліки не понижують актуальності й важливості отриманих показників. Описовий формат дослідження дасть змогу побачити реальну картину ситуації з висвітлення тематики реформування АПК і земельного питання (РАПКіЗП), порівнявши показники за окремими предметними напрямками дослідження, регіонами, врахувавши адміністративні ознаки. Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання з виявлення та опису таких характеристик:

1. Визначення насиченості (частоти та інтенсивності) висвітлення тематики реформування АПК і земельного питання (РАПКіЗП) в пресі (за різними категоріями).

2. Структурно-якісний аналіз характеристик публікацій, присвячених тематиці РАПКіЗП: предметність, рубрика, тематика, оціночна спрямованість та інші характеристики публікацій.

У межах проведення кількісного аналізу преси загальнонаціонального та регіонального (область/район) рівнів за імовірнісний 2-х місячний період (вересень/жовтень) 2011 р. було проаналізовано 1202 одиниці видань. Результати цього аналізу обґрунтовують висновки щодо змін при подальшому висвітленні тематики реформування АПК і земельного питання (РАПКіЗП) у пресі.

Як операційна одиниця контент-аналізу використовувався конкретний текст публікації на тему, пов’язану з розвитком (реформуванням) аг-

ропромислового комплексу й земельного питання. Останньому приділялося найбільше уваги.

Вибірка ЗМІ будувалась із трьох сегментів за територіальним (область/районний центр) і “державницьким” принципом, згідно з яким, до вибіркової сукупності входили ЗМІ, що надані кожним обласним центром і низкою відповідних районних центрів як державні видання обласного/районного підпорядкування. До третього сегменту входили ЗМІ загальнонаціонального значення, які характеризуються високим рівнем розповсюдження та рейтингом у сільській місцевості. Чинник політичної спрямованості ЗМІ був виключений.

У нашому випадку процедура відбору адміністративних одиниць і сама вибірка характеризувалася лише кількісними параметрами (кількісна вибірка). Перший крок формування вибірки характеризувався її суцільністю щодо областей та обласних центрів. Одиниці ЗМІ повинні були репрезентуватися кожною із областей та обласним центром. Другий крок вибірки характеризувався відбором адміністративних районів як окремих (типових) репрезентативних одиниць. При такій величині генеральної сукупності (490 районів на 24 області та АР Крим) достатнє залучення до вибіркової сукупності по 4–5 районів із кожної області. При імовірнісному кількісному (пропорційному) відборі для підвищення репрезентативності вибірки прийнятним було врахування таких чинників, як: географічне розташування (географічний “кущ” (С), віддаленість від обласного центру (М), величина (розмірність) району (V) у будь-якій послідовності. При врахуванні цих характеристик-параметрів і застосуванні їх у різному (щодо областей) порядку було вирішено відібрати відповідні адміністративні райони за областями.

У наданні масиву друкарських видань для аналізу, як правило, виникає чимало проблем та ускладнень. У контексті нашого дослідження це були ускладнення при дотриманні вибіркової сукупності та дизайну квоти (відсутність чималої кількості номерів газет загальнонаціонального підпорядкування, окремих регіонів та видань окремих обласних і районних центрів; номери не всіх видань збереглися в повному обсязі). Відповідно, дизайн і репрезентативність реальної вибірки (порівнявши показники запланованої та реальної вибірки) впливали на точність результатів аналізу.

У цьому дослідженні застосовувалася методика якісного контент-аналізу за середніми величинами, що використовується для аналізу великих масивів текстових документів. Це, у свою чергу, дало змогу структурно окреслити й описати цю ситуацію. Проаналізована інформація про АПК та земельне питання у широкому тематичному спектрі з матеріалів, опублікованих в українській пресі за спеціалізованою кроковою вибіркою, репрезентує загальноносуспільний, громадсько-політичний сегмент друкованих ЗМІ України.

Ступінь висвітлення тієї чи іншої соціальної проблеми в ЗМІ є своєрідним індикатором, що свідчить про пріоритетність цієї проблеми в суспільстві. Цей розділ описує спільний об’єм публікацій, присвячених темі (РАПКіЗП), ступінь висвітлення цієї теми в центральних і регіональних

ЗМІ. Усього за вересень-жовтень 2011 р. із обраних 1202 одиниць-видань, підданих аналізу, було виявлено 46,1% одиниць матеріалів, пов'язаних з тематикою РАПКіЗП. Говорити про “показовість” цього показника можна лише умовно, зважаючи й на зовнішні чинники, зокрема актуалізацією цієї проблематики в суспільному й політичному житті країни.

Розділення за окремими ознаками дає змогу нам виявити інтенсивність присутності (один із ключових показників у контент-аналізі) різного предметного матеріалу, визначивши частоту зустрічності предметного матеріалу та його відносну частоту. Загалом по Україні цей показник становить: $1\ 202/554 = 2,16$ або 46,1%. Іншими словами, в цілому по масиву проаналізованих видань, ОДИН матеріал цієї тематики розміщується в середньому в кожному ДРУГОМУ (2,16) номері газети. Це співвідношення не однакове для різних регіонів, але суттєво й не відрізняється. Наведені дані показують, що обласні, районні і загальнонаціональні видання висвітлюють тематику РАПКіЗП приблизно однаково (близько 50%), або в кожній другій газеті.

Аналіз кількості публікацій з тематикою РАПКіЗП в одному номері газети засвідчив, що у 54% номерів видань, у яких наявний досліджуваний інформаційний матеріал, розміщено 1 предметну статтю, у 26,4% – 2 статті, у 19,4% – 3 і більше статей відповідно. Слід зазначити, що це відносно непоганий показник висвітлення матеріалу, оскільки стає більш значимим для читача.

За результатами дослідження, інформаційний матеріал у газетних виданнях найчастіше розміщується в середині номера. Якщо порівняти показники “перших”, “середніх” і “останніх” сторінок, то в основному матеріал зосереджений у “першій половині” номера. Звісно, такий показник є умовним, оскільки друковані видання різняться за своїм обсягом: від 4 до 24 сторінок і більше. Крім того, практика показує, що “психологія” газетного читача спонукає його цікавитись насамперед “першою” і “останньою” сторінками номера. З огляду на це можна говорити про невисоку помітність матеріалу в пресі (стосовно цього серед дослідників не існує одностайної думки, адже кожне видання характеризується своїм структурним дизайном, що в кожному випадку нівелює ту чи іншу закономірність). Хоча, з іншого боку, ці дані свідчать про середньо-високий Ранг або Індекс (І р.) розміщення предметного інформаційного матеріалу. При застосуванні класичної однополярної шкали виміру Індекс розміщення предметного інформаційного матеріалу (І р.) становитиме 2,33 у значимому проміжку від 1 до 3, де 1 – найнижчий показник (в кінці), 3 – найвищий (на початку).

Як показують результати аналізу, публікації з тематики РАПКіЗП найчастіше виходять у форматі інформаційного повідомлення (52,8%), аналітичного опису (20,8%) та інтерв'ю/думки експерта (19,4%). Такий розподіл, як видається, є цілком прийнятним щодо висвітлення цієї проблематики, хоча позиція “критичні замітки”, у якій зосереджується увага на негативній оцінці, помилках, потенційних прямих і суміжних їм проблемах щодо РАПКіЗП вимагає більшої уваги.

Характеристика загального оціночного спрямування статей (показник коректності висвітлення матеріалу) наочно показує, що більшість (60,3%) публікацій носить полеміко-аналітичний характер (аналіз, конструктивна критика, роз'яснення, пошуки результатів, питання/відповіді, пропозиції). Однак схвально-позитивний характер сприйняття подій (27,1%) предметного матеріалу порівняно з “критикою” та “осудом” (12,6%), як видається, дещо відволікає читача від об'єктивної оцінки подій.

Серед усіх відзначених предметних публікацій з тематики РАПКіЗП більшість становлять публікації посереднього спрямування – 63,4%, де тема реформування АПКіЗП не є основною, а висвітлюється посередньо, в межах інших суспільних проблем. Інші 36,6% публікацій носять пряму спрямованість щодо тематики РАПКіЗП за різними напрямками.

Земельна реформа, земельне питання у цій предметній структурі посідає 1-шу позицію (49,5%). Відповідно, останню – реформування та розвиток, аграрної науки та освіти (0,8%). Всі інші позиції, окрім реформування та розвитку рослинництва (16,2%) займають приблизно однаково низькі позиції (табл. 1).

Таблиця 1

Галузева проблематика при монопредметній тематичності

	% (до П. О. видань)
Земельна реформа, земельне питання	49,5
Реформування та розвиток рослинництва	16,2
Реформування та розвиток м'ясного тваринництва	3,4
Реформування та розвиток молочного скотарства	4,7
Реформування та розвиток аграрної науки та освіти	0,8
Парко-технічна сторона реформування АПК	3,6
Реформування управління агропромислового комплексу, інноваційний розвиток державної політики щодо АПК.	5,9
Реформування та розвиток соціальної сфери АПК	2
Лісове господарство	2,2
ІНШЕ	12,7
	100

Це положення доповнюється іншими результатами аналізу щодо галузевої проблематики поліпредметної тематичності публікацій, у яких земельна реформа, земельне питання також займає домінантне положення – 49,7%. Виявлено, що такого роду статті немало приділяють уваги і реформуванню управління агропромислового комплексу та інноваційному розвитку державної політики щодо АПК (46%), реформуванню і розвитку соціальної сфери АПК (31,7%).

Отже, можна зробити висновок про домінантне положення теми земельного питання у загальній структурі тематики РАПКіЗП.

Операціоналізація тематики земельної реформи та земельного питання дає нам розгалужену палітру її напрямів, аспектів тощо, що, на перший погляд, значно ускладнює побудову та опис її структури. Тому в аналізі змісту

та тематичної спрямованості цих публікацій методикою передбачалося три кроки їх опису. Перший крок полягав у визначенні основної змістовності публікацій щодо земельного питання завдяки вияву основних смислових виразів (словосполучень), передбачених відображеною валідизованою номінальною шкалою закритого типу. За результатами дослідження, найбільш поширеними аспектами в контексті тематики з земельного питання були аспекти земельних відносин та управління земельними ресурсами в регіонах (15,7%), висвітлення кодексів, законів, актів державних інституцій (12,6%), питання про земельний фонд та земельний ринок (11,3%).

Другий крок передбачав вияв додаткових смислових виразів (словосполучень), передбачених наданою валідизованою номінальною шкалою закритого типу. Найбільш поширеними сторонами в контексті тематики земельного питання за результатами проведеного дослідження є питання про земельні відносини та управління земельними ресурсами в регіонах (32,1%), питання реєстрації прав на землю – набуття, реалізація, захист (31,5%), питання землеустрою та земельної політики (28,5%), питання про земельний фонд та земельний ринок (27,9%).

Третім кроком було передбачено вияв додаткових смислових виразів (словосполучень) відкритого типу.

Згідно з результатами дослідження, можна зробити висновок, що питання правового характеру в контексті правової реформи подаються переважно через фактуальну інформацію про порушення законодавства, розкрадання землі, інтерпретаційні моменти реформування земельного питання та формування ринку землі.

Висновки. Дослідження цього предметного поля в межах поставлених завдань дає змогу зробити такі висновки. Якісний контент-аналіз вітчизняних ЗМІ показав, що у друкованих виданнях (в аспекті реальної вибірки) з посередньою частотою висвітлювалася тематика реформування АПК і земельного питання (РАПКІЗП).

Питання достатності чи недостатності частоти виходу матеріалу достатньо умовне, щодо цього виникають свої міркування. По-перше, ця тематика в аспекті суспільно-політичного життя країни, принаймні протягом 2011 р., знаходилась і знаходиться у призмі актуалізації та неабиякої уваги. Особливо це стосується теми земельної реформи й земельного питання, яка посідає чинне місце у структурі системного реформування та розбудови вітчизняної політико-правової та господарської систем. Хоча загалом частота виходу предметного матеріалу реформування АПК і земельного питання (46,1%) та його насиченість у вітчизняних ЗМІ відносно показова, все ж такі чинники як поліобразність (принаймні 7–8 виокремлених сфер розвитку) напрямів цієї проблематики, аграрна притаманність економічної системи України, низький рівень її розвитку, а подекуди й катастрофічність окремих її галузей – вимагають більшої уваги до цієї проблематики. Можна сказати, що не лише в цьому питанні є проблеми. Йдеться про відповідність діяльності місцевих видань сучасним і прогресивним запитам щодо нагальності

й актуальності тих чи інших суспільних проблем та об'єктивності їх висвітлення. Саме насиченість вітчизняних ЗМІ тематикою земельного реформування та земельного питання (14,8% до всіх видань) є тому прикладом.

Можна сказати, що регіональні ЗМІ демонструють певну формальність до висвітлення питань, пов'язаних з реформуванням АПК і земельного питання. Це відображається у низькій частоті (14,8% до всіх видань) виходу матеріалу; домінуванні публікацій посереднього спрямування (63,4% серед предметне означених видань); відносно вагомій сумарності офіційних урядових та інформаційних повідомлень (4,7%/22,8%); домінації зосередження матеріалу всередині газети (53,7%) не під “проблематичними” нагальними рубриками, а “тематично-галузевими”. Все це може свідчити про низьку помітність цього предметного матеріалу у ЗМІ.

Щодо сегментації тематики земельної реформи й земельного питання, то найбільш поширеними аспектами в контексті тематики земельного питання є: питання земельних відносин та управління земельними ресурсами в регіонах (15,7% серед основних смислових характеристик та 32,1% серед додаткових), висвітлення кодексів, законів, актів державних інституцій (12,6% основних смислових характеристик і 10,5% додаткових), питання про земельний фонд, та земельний ринок (11,3% основних смислових характеристик і 27,9% додаткових). Крім того, можна зробити висновок, що питання правового характеру в контексті правової реформи подаються переважно через фактуальну інформацію про порушення законодавства, розкрадання землі, інтерпретаційні моменти реформування земельного питання та формування ринку землі.

Звісно, такого роду висновки хоча й не характеризуються тактичною точністю (з причини неточності реальної вибірки, хоча практична дотриманість вибірки в дослідженнях з контент-аналізу є вкрай проблематичною і відносною), все ж проведений аналіз відображає у необхідному форматі ситуацію висвітлення тематики реформування АПК і земельного питання, її основні риси, структурність і тематичну сегментність. З цього замовник може зробити власні висновки щодо цієї ситуації, з установкою на її корегування у різних аспектах. Отримана аналітична інформація цілком дає змогу це зробити.

Щодо розгортання рекомендаційної бази, котра, відповідно до мети, з одного боку може презентуватися вузькопрагматичним характером, слід розглянути цю ситуацію як результат ширшої проблеми, що носить системний характер. В аспекті “формальності” до висвітлення проблематики земельної реформи проблему можна звести до відсутності діалогу між суспільством та ЗМІ на рівні політики державних інституцій, інтересів інформаційних засобів, громадянської інертності регіонально-периферійної журналістики. Тема ролі ЗМІ в розвитку аграрного сектора практично залишається поза аналітичним полем. Це стосується і зневажливого ставлення засновників ЗМІ у виконанні своїх функцій щодо досконалого інформування населення, підсилення свавілля “адміністративного ресурсу” щодо преси, в тому числі сільської, недотримання державними органами чинних законів про ЗМІ, саморекламний характер висвітлення діяльності місцевих органів влади, формальне

висвітлення проблеми, низький рівень аналітичного та громадянського вектору у змісті та ідеї матеріалів преси. З огляду на це можна стверджувати, що проведення земельної реформи в таких умовах є вкрай небажаним, оскільки може бути джерелом значних соціальних потрясінь.

Виходячи з вищезначених аргументів, вважається за потрібне наступної рекомендаційної бази. Це стосується аспектів розробки державної системи інформування селян про аграрну й земельну реформи, запровадження конкретних заходів, спрямованих на покращення поінформованості селян, змістовності інформації, яка має надаватися населенню щодо їхніх прав і обов'язків з питань приватної власності на землю, формування інформаційної просвіти щодо земельної реформи, забезпечення гласності, публічності та відкритості практичної реалізації земельної реформи для громадськості та засобів масової інформації.

Усе це належить до кола завдань і можливостей єдиного інформаційного простору України через зв'язок із системою державного реформування та формування інформаційної взаємодії держави, суспільства, людини [6].

Список використаної літератури

1. Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія та методологія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : навч. посіб. / Є.В. Сірий. – Вид. 3-тє. – К. : Атіка, 2009.– 492 с.
2. Районні газети у вільному плаванні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uapp.net/industry/analytics/debate/article_108.html.
3. Земельна реформа та земельні відносини в Україні. Посібник для журналістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://myland.org.ua>.
4. Иванов В.Ф. Контент-анализ: методология та методика дослідження ЗМК : навч. посіб. / В.Ф. Иванов. – К., 1994
5. Шалак В.И. Современный контент-анализ. Приложения в области политологии, рекламы, социологии, экономики, психологии, культурологии / В.И. Шалак. – М., 2006. – 287 с.
6. Карпенко В. Інформаційна політика та безпека : підручник / В. Карпенко. – К. : Нора-друк, 2006. – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2013.

Серый Е.В. Социологический анализ деятельности СМИ во внедрении аграрных преобразований: контент-анализ земельной проблематики

В аспекте исследования отдельных сегментов информационного пространства Украины отражена практика применения метода контент-анализа прессовых районных СМИ в предметности аграрного вопроса и земельной проблематики.

Ключевые слова: *СМИ, районная пресса, аграрные вопросы, земельный вопрос, контент-анализ.*

Seryi Y. A sociological analysis of activity of MASS-MEDIA in introduction of agrarian transformations: content-analysis of landed problems

This material describes practice of application method of content-analysis of district MASS-MEDIA presses in subjectness of agrarian question and landed problematics in research's aspect of separate segments of informative space of Ukraine.

Key words: *MASS-MEDIA, district press, agrarian questions, landed question, content-analysis.*